

Kazimierz Kraj

Paweł Sudopłatow -chwała i sława Łubianki, pogromca UPA

Osoba oraz historia życia i służby generała lejtnanta Pawła Anatoliewicza Sudopłatowa są fascynujące. Dwadzieścia cztery lata pracy w organach bezpieczeństwa, następnie piętnaście lat spędzonych w więzieniu oraz kolejne lata pracy i walka o rehabilitację dopełniają obrazu długiego i aktywnego życia naszego bohatera.

Paweł Sudopłatow żył bowiem osiemdziesiąt dziewięć lat. Urodził się w 7 lipca 1907 r. w mieści Melitopol (Ukraina) w biednej rodzinie młynarza. Ojciec był Ukraińcem, matka Mołdawianką z Tyraspolu. Nasz bohater zmarł w Moskwie 24 września 1996 r.

Jak wspomina sam Paweł Anatoliewicz „(...) przez 55 lat byłem jedną z najbardziej ukrywanych tajemnic Związku Radzieckiego”¹. Mając dwanaście lat Paweł dołączył do Armii Czerwonej opuszczającej w czerwcu 1919 r. Melitopol, stając się w ten sposób synem pułku. Po rozbiciu przez wojska białych macierzystego oddziału Pawka dotarł do Nikopola, gdzie wstąpił do ponownie formowanego 1 Melitopolskiego Pułku Uderzeniowego walczące go w składzie 5 Zadnieprzanskiej Dywizji RKKK. Po kolejnym rozbiciu pułku młodzieńki Paweł dostał się do niewoli, z której uciekł. Wycofując się z oddziałami znalazł się w zajętej przez denikinowców Odessie. Był tzw. bezprizornym, pływał na parowcu linii Odessa – Chersoń oraz pracował na bazarze. Po oswobodzeniu przez RKKK Odessy ponownie podjął służbę w armii. Służył w kompanii łączności 123 Brygady Strzelców, 41 Dywizji znajdującej się w składzie 14 Armii RKKK. Brał udział w rozbiciu wojsk generała Antona Denikina. Następnie był uczestnikiem wojny polsko – bolszewickiej z 1920 r. W maju 1921 r., w wieku niespełna 14 lat został czekistą – funkcjonariuszem Wydziału Specjalnego 44 Dywizji w Żytomierzu. Następnie w latach 1922 – 1923 służył w wojskach ochrony pogranicza OGPU². W 1923 został zatrudniony w aparacie Komsomołu w Melitopolu. Od 1925 r. ponownie podjął służbę w organach bezpieczeństwa OGPU. Początkowo w Melitopolu, gdzie kierował pracą agenturalną w miejscach za mieszkania Greków, Bułgarów oraz Niemców.

¹ P. Sudopłatow, A. Sudopłatow, L.P. Schechter, J. L. Schechter, Wspomnienia niewygodnego świadka, Warszawa 1999, s. 27.

² Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny, następca Wszechrosyjskiej Nadzwyczajnej Komisji ds. Walki z Kontrewolucją i Sabotażem.

Od 1928 służył w Charkowie. Jednocześnie studiował na tzw. rabfaku³. W 1928 r. wstąpił do WKP(b). Po czterech latach służby w Charkowie Paweł Anatoljewicz został przeniesiony do centrali OGPU w Moskwie, gdzie początkowo pracował jako instruktor i starszy instruktor w wydziale kadr, nadzorując personel Wydziału Zagranicznego OGPU.

Od 1933 roku służył jako funkcjonariusz operacyjny Wydziału Zagranicznego OGPU i wykonał ze specjalne zadanie zagranicą. Po powrocie został przeniesiony do 7 Oddziału Wydziału Zagranicznego Głównego Zarządu Bezpieczeństwa Państwowego⁴ NKWD.

W 1935 roku został jako „przedstawiciel” ukraińskiego podziemia antyradzieckiego wprowadzony do kierownictwa Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów w Berlinie. Przeszedł szkolenie w specjalnej szkole NSDAP zlokalizowanej w Lipsku. Wkradł się w łaski przywódcy OUN Jewhena Konowalca⁵. Towarzyszył mu w podróżach służbowych (kontrolnych) do Paryża i Wiednia. W latach 1937 – 1938 jako Andriej wyjeżdżał na misje zagraniczne, pod przykryciem radiotelegrafisty radzieckiego statku towarowego. Podczas wizyty w Paryżu wraz z Konowalcem odwiedził grób Symona Petlury⁶. Przed płytą nagrobną

³ Рабочий факультет (Wydział Robotniczy) – specjalna placówka ogólnokształcąca przygotowująca w trybie przyspieszonym robotników i chłopów do studiów wyższych.

⁴ Następca OGPU.

⁵ Jewhen Konowalec (1891 – 1938) ukraiński działacz nacjonalistyczny, pułkownik armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, komendant Ukraińskiej Organizacji Wojskowej oraz przewodniczący Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Matką J. Konowalca była Polka. Z Andrijem Melnikiem byli szwagrami.

⁶ Symon Petlura (1879 – 1926) polityk socjaldemokratyczny, pisarz, dziennikarz, publicysta Przewodniczący Dyrektoriatu Ukraińskiej Republiki Ludowej. Od 1920 r. na emigracji m.in. w Polsce, na Węgrzech, w Austrii, Szwajcarii i Francji.

Petlury Sudopłatow, podobnie jak Konowalec przeżegnał się. „(...) Staliśmy w milczeniu, a wtedy wyciągnąłem chusteczkę i zawinałem w nią trochę ziemi z grobu. „Co robisz? - zapytał Konowalec”. Wyjaśniłem, że chcę zabrać trochę ziemi grobu Petlury na Ukrainę i zasadzić drzewo ku jego pamięci. Chcielibyśmy rozsypać tę ziemię wokół drzewa. Konowalec był wzruszony. Wziął mnie w objęcia, ucałował i pochwalił za ową ideę. Nasza przyjaźń i zaufanie do mnie umocniły się”⁷.

W dniu 23 maja 1938 r. na osobisty rozkaz Józefa Stalina dokonał w Rotterdamie likwidacji J. Konowalca. Rozkaz wykonał wręczając swojej ofierze bombonierkę z czekoladkami w której został zamontowany ładunek wybuchowy⁸. „(...) W końcu przygotowano bombę z mechanizmem zegarowym niezależnym od ukrytego przełącznika i umieszczono ją w pudełku czekoladek. Bomba miał eksplodować trzydzieści minut po zmianie położenia pudełka z pionowego na poziome. Musiałem zatem trzymać pudełko w pozycji pionowej i wewnętrznej kieszeni marynarki. Miałem wręczyć upominek Konowalcowi i wyjść, zanim eksploduje”⁹.

⁷ P. Sudopłatow, A. Sudopłatow, L. P. Schecter, J.L. Schecter, Wspomnienia..., wyd. cyt., s. 41.

⁸ Istniały różne wersje, kto stał za zamachem na J. Konowalca, zob. np. E. Prus, *Herosi z pod znaku tryzuba*, Warszawa 1985, s. 100.

⁹ P. Sudopłatow, A. Sudopłatow, L. P. Schecter, J.L. Schecter, Wspomnienia..., wyd. cyt., s. 47. O przebiegu operacji czytaj tamże, s. 44 -49.

Po wypełnieniu misji P. Sudopłatow został pomocnikiem naczelnika 7 Oddziału GUBP, pełniącym obowiązki pomocnika 4 Oddziału (hiszpańskiego) 5 Wydziału GUBP. Następnie po aresztowaniach (czystki lat 1937 – 1938) pełnił obowiązki naczelnika 5 Wydziału GUBP NKWD. Pod koniec 1938 r. odsunięty od pracy za rzekome kontakty „wrogami ludu”.

Ponownie od stycznia 1939 r. zastępca naczelnika 4 Oddziału , a od maja tegoż roku zastępca naczelnika 5 Wydziału GUBP NKWD ZSRR. Dowodził operacją likwidacji Lwa Trockiego (operacja nosiła krypto nim Kaczka (Утка)¹⁰. Od lutego 1940 roku kolejno zastępca naczelnika I (wywiadowczego) Zarządu NKGB ZSRR, następnie od lipca 1941 r. szef grupy specjalnej przy komisarzu spraw wewnętrznych ZSRR, od października tegoż roku szef 2 Wydziału NKWD ZSRR. Jednocześnie do czerwca 1942 r. zastępca naczelnika I Zarządu NKWD. Od stycznia 1942 r. również naczelnik IV Zarządu NKWD ZSRR. Dowodził partyzanckimi i wywiadowczo – dywersyjnymi operacjami na tyłach wojsk niemieckich. Koordynował pracę sieci wywiadowczych w Niemczech i ich państwach sojuszniczych. Pełnił w związku z tymi zadaniami funkcje zastępcy naczelnika I Zarządu NKWD ZSRR (zarząd wywiadu NKWD w latach 1941 – 1943). Od maja 1943 naczelnik IV Zarządu NKGB. Kolejno naczelnik grupy „S” (1944 r.), naczelnik wydziału „F” NKWD ZSRR. Od lipca 1945 r. naczelnik samodzielnego Wydziału „S” NKWD – NKGB ZSRR. Jednocześnie naczelnik Zjednoczonego Biura Wywiadowczego Komitetu Specjalnego przy

¹⁰ Więcej czytaj np.: Энциклопедия секретных служб России, (авт. сост. А. Колпакиди), Москва 2004, s. 728 lub P. Sudopłatow, A. Sudopłatow, L.P. Schecter, J.L. Schecter, Wspomnienia..., wyd. cyt., s. 80 i następne.

ządzie ZSRR ds. problemu nr 1 (zbudowanie broni atomowej). Jednocześnie naczelnik Biura Specjalnego – służby informacyjno analitycznej przy komisarzy spraw wewnętrznych (ministrze bezpieczeństwa państwowego ZSRR).

Po utworzeniu w 1946 r. Ministerstwa Bezpieczeństwa państwowego ZSRR szef IV Zarządu i zarazem Wydziału „S”. Kierował wydziałem DR (dywersja przeciwko bazom strategicznym USA i NATO). Od września 1950 r. naczelnik Biura nr 1 MBP ZSRR (dywersja zagranicą).

Po śmierci J. Stalina zastępca naczelnika I Głównego Zarządu (kontrwywiad) MSW ZSRR. Od maja 1953 r. naczelnik 9 Wydziału (wywiadowczo – dywersyjny). Po aresztowaniu Ł. Berii przeniesiony do wywiadu MSW. W sierpniu 1953 zwolniony i aresztowany jako poplecznik Ł. Berii. Do 1958 r. było prowadzone wobec niego śledztwo. Nie przyznał się do winy. Skazany na 15 lat więzienia. Z więzienia wyszedł w 1968 r. Aktywnie uczestniczył w ruchu weteranów organów bezpieczeństwa. Wydał trzy książki pod pseudonimem Anatolij Andriejew, pracował jako tłumacz. Wraz z synem Anatolijem wydał wspomnienia, które stały się bestsellerem wydanym w wielu językach.

Po śmierci P. Sudopłatowa wyszła monumentalna książka jego autorstwa pod tytułem *Operacje specjalne. Łubianka i Kreml 1930 – 1950*. W 1992 r. został zrehabilitowany. Po śmierci w 1998 dekretem prezydenta Federacji Rosyjskiej przywrócono mu prawa do przyznanych odznaczeń państwowych. Absolwent Akademii Wojskowo – Prawniczej, jego

żoną była Emma (Sudopłatowa) Kaganowa¹¹ podpułkownik organów bezpieczeństwa – oficer wywiadu oraz wykładowczyni w szkole wywiadu.

Po zakończeniu II wojny światowej jednym z zadań przydzielonych Pawłowi Sudopłatowowi było rozgromienie podziemia na Ukrainie, zniszczenie Ukraińskiej Powstańczej Armii. Poniżej krótki opis likwidacji Romana Szuchewycza – dowódcy UPA, którego kult odradza się na Ukrainie - odpowiedzialnego za rzeź wołyńską.

„Szuchewycz¹² popełnił kolejny fatalny błąd, po prostu nie mógł już wytrzymać napięcia nerwowego. Gdy miejscowy milicjant przyszedł na rutynową kontrolę do domu, gdzie Szuchewycz mieszkał z jedną ze swych ochroniarek i jej matką, ten zastrzelił go i wszyscy troje uciekli. Poszukiwania zaprowadziły nas do zapadłej wsi, gdzie znaleźliśmy starą kobietę. Szuchewycz uciekł, ale mieliśmy kolejny dowód jego obecności. Później aresztowana ochroniarka Daria Husjak powiedziała nam, że błagała Szuchewycza, aby nie zabijał jej matki, kiedy wszyscy troje uciekli. Jej matka była inwalidką i Szuchewycz obawiał się, że opóźni ucieczkę. Zostawili ją w wiosce. (...) Nasz grupa obserwacyjna szybko ustaliła regularne trasy przejazdów Darii (Husjak - K.K.) do pewnej wioski pod Lwowem, gdzie

¹¹ Emma Kaganowa (1905 – 1989) Pochodziła z wielodzietnej drobnomieszczańskiej rodziny. Ze złotym medalem ukończyła gimnazjum w Homlu. Od 1923 roku przebywała w Odessie, gdzie jako osobę doskonale znającą język niemiecki zatrudniono ją w GPU. Zajmowała się tam pracą operacyjną wśród niemieckich kolonistów. W 1928 r. została przeniesiona do Charkowa, stolicy radzieckiej Ukrainy i rozpoczęła służbę w Tajnym Oddziale Politycznym GPU Ukrainy, zajmując się nadzorem nad miejscową inteligencją. W latach 1932 – 1935 pracowała w centralnym aparacie NKWD, zajmując się problematyką ideologii i kultury. Od 1936 r. do 1940 r. służyła w Wydziale Zagranicznym NKWD. Następnie przez dziewięć lat wykładała przedmioty zawodowe (tzw. spedyscypliny) w Centralnej Szkole NKWD– MBP ZSRR. W 1951 r. przeszła na emeryturę.

¹² Roman Szuchewycz (1907 – 1950), pseudonimy *Taras Czuprynka*, *Tur*, *Dzwin* ukraiński nacjonalista, działacz OUN, zastępca dowódcy batalionu „Nachtigall”, generał i naczelny dowódca UPA.

długo przebywała w kołchozowym magazynie. Przypuszczaliśmy, że tak ukrywa się Szuchewycz. Niestety, młodzi oficerowie, śledzący Darię 5 marca 1950 roku, byli niedoświadczeni i zaczęli z nią flirtować. Gdy porucznik Riewienko wyciągnął rękę mówiąc po ukraińsku, że chce poznać czarującą kobietę, ona wyczuła podstęp i zastrzeliła go na miejscu. Została zatrzymana (...). Byłem tam po upływie pół godziny i wydałem dwa rozkazy: pierwszy, to rozsiać pogłoski, że kobieta sama się zastrzeliła, a śmierć była prawdopodobnie wynikiem zawodu miłosnego: drugi, aby przy niej pozostało dwóch ludzi, a ja z moim zastępcą generałem Jurijem Drozdowem i dwudziestoma funkcjonariuszami pobiegliśmy pod kołchozowy magazyn, aby zablokować Szuchewyczowi drogi ucieczki. (...) Otoczyliśmy budynek i Drozdow zażądał, aby Szuchewycz złożył broń, gwarantując mu zamian życie w imieniu socjalistycznego rządu ukraińskiego. Odpowiedzią był ogień z automatu. Szuchewycz rzucił dwa granaty i w towarzystwie dwóch kobiet, wszyscy uzbrojeni, próbował przerwać się. Podczas walki zostali zabici Szuchewycz i dwóch naszych oficerów. Po jego śmierci zorganizowany opór partyzancki na zachodzie Ukrainy załamał się”¹³.

¹³ P. Sudopłatow, A. Sudopłatow, L.P. Schecter, J.L. Schecter, Wspomnienia..., wyd. cyt., s. 240 – 241, więcej zob. 239 - 241.